

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. УКУК

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ПРАВО

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. LAW

e-ISSN: 1694-8661

№1(4)/2024, 63-68

УДК: 347.93

DOI: [10.52754/16948661\\_2024\\_1\(4\)\\_10](https://doi.org/10.52754/16948661_2024_1(4)_10)

**ЖАРАНДЫК ЖАНА АДМИНИСТРАТИВДИК ИШТЕР БОЮНЧА СОТТУН  
ЧЕЧИМИНИН ЮРИДИКАЛЫК КҮЧҮ**

ЮРИДИЧЕСКАЯ СИЛА СУДЕБНОГО РЕШЕНИЯ ПО ГРАЖДАНСКИМ И  
АДМИНИСТРАТИВНЫМ ДЕЛАМ

LEGAL FORCE OF A COURT JUDGMENT IN CIVIL AND ADMINISTRATIVE MATTERS

**Сатывалдиев Ырысбек Дуйшобаевич**

*Сатывалдиев Ырысбек Дуйшобаевич*

*Yrysbek Duishobaevich Satyvaldiev*

**аспирант, Ош мамлекеттик университети**

*аспирант, Ошский государственный университет*

*Graduate Student, Osh State University*

## ЖАРАНДЫК ЖАНА АДМИНИСТРАТИВДИК ИШТЕР БОЮНЧА СОТТУН ЧЕЧИМИНИН ЮРИДИКАЛЫК КҮЧҮ

### Аннотация

Укуктук жана теориялык жоболорду талдоонун, ошондой эле соттордун аткаруу практикасынын негизинде, мындай белгиленген жана жалпы кабыл алынган процесстик аныктаманын процесстик аспектилери биринчи инстанциядагы соттун чечиминин укуктук күчү катары каралат. Соттун чечиминин күчүнө киришине байланыштуу маселелер коомдо ар дайым кеңири талкууланып келген. Бул маселеде өзгөчө актуалдуу жагдай-соттун укуктук күчүнүн толуктугу түшүнүгү, ошондуктан бул макалада соттун укуктук күчүнүн өзгөчөлүктөрүнүн маңызы жана өзгөчөлүктөрү каралат. Макалада камтылган маалымат соттук териштирүүлөрдө бардык соттук чечимдер макалада көрсөтүлгөн бардык мүнөздөмөлөргө ээ болушу керек экендигин тастыктайт, антпесе ал бир бөлүгүндө толук эмес же чектелген болот.

**Ачык сөздөр:** биринчи инстанциядагы соттун чечими, укуктуулук, укуктук таасир, тараптар, соттук чечим.

### ЮРИДИЧЕСКАЯ СИЛА СУДЕБНОГО РЕШЕНИЯ ПО ГРАЖДАНСКИМ И АДМИНИСТРАТИВНЫМ ДЕЛАМ

### LEGAL FORCE OF A COURT JUDGMENT IN CIVIL AND ADMINISTRATIVE MATTERS

#### Аннотация

Исходя из анализа правовых и теоретических положений, а также правоприменительной практики судов, процессуальные аспекты такого устоявшегося и общепринятого процессуального определения рассматриваются как юридическая сила решения суда первой инстанции. Вопросы, связанные со вступлением в законную силу судебного решения, всегда широко обсуждались в обществе. Понятие полноты юридической силы решения суда в данном вопросе особенно актуально, поэтому в данной статье рассматривается суть и специфика юридической силы решения суда. Информация, содержащаяся в статье, подтверждает, что все судебные решения по спору должны обладать всеми описанными в статье признаками, в противном случае они будут неполными или частично ограниченными.

#### Abstract

Based on the analysis of the legal and theoretical provisions, as well as the enforcement practice of the courts, the procedural aspects of such an established and generally accepted procedural definition are considered as the legal force of the decision of the court of first instance. Issues related to the entry into force of a court decision have always been extensively discussed in society. The concept of completeness of the legal force of the court is especially relevant in this matter, therefore this article deals with the essence and specifics of the legal force of the court. The information contained in the article confirms that all court decisions during a dispute must have all the features described in the article, otherwise they will be incomplete or limited in part.

**Ключевые слова:** решение суда первой инстанции, законность, правовые последствия, стороны, судебное решение.

**Keywords:** judgment of the Court of first instance, legal, legal implications, parties, court decision.

Соттун укуктук күчү -бул анын укуктук таасири, ал чечимдин иштин тараптары жана башка катышуучулары үчүн да, соттун өзү үчүн да милдеттүү болуп калышынан турат. Соттун чечиминин мөөнөтү аяктагандан кийин, эгерде алар апелляциялык арыз менен кайрылбаса, апелляциялык арыз же убактылуу токтотуу үчүн күчүнө кирет. Ошентип, күчүнө кирген чечим бул конкреттүү иштин мыйзамы болуп калат. Соттук процедуранын бул сапаты соттун чечиминин юридикалык акт катары өзгөчөлүктөрүнөн түздөн-түз келип чыгат. Соттун чечиминин укуктук күчүн изилдеп жатканда төмөнкүлөргө бөлүнөт:

а) биринчи кезекте, сот тарабынан мамлекеттик бийликтин органы катары чыгарылган чечим коомдун эркине, эң негизгиси мыйзамда: Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык көрсөтүлүшү керек. Сот бул конкреттүү мамилелерге байланыштуу мыйзамдын бир көрүнүшү. Ошондуктан, соттун чечиминин укуктук күчү – бул белгилүү бир жеке иш боюнча мыйзамдын күчүнүн – мамлекеттин актысынын-көрүнүшү. Бул жобо фундаменталдык мааниге ээ: сот чечиминин укуктук күч институту түздөн-түз мамлекеттеги мыйзамдын маанилүүлүгүнөн жана күчүнөн келип чыгат, ал б.а. мамлекеттеги сот жана сот чечими институту менен байланышкан. Талаш-тартыштарды, дооматтарды жана пикир келишпестиктерди, жеке адамдарды жана юридикалык жактарды чечүү үчүн мамлекеттик органдар ар кандай укуктук инструменттерди жана институттарды колдонушат. Көйгөйлөрдүн бир бөлүгү ар кандай келишимдерди түзүү менен чечилет. Бирок сот жана анын чечимдери укуктук системада укуктук субъекттердин ортосундагы бардык талаштуу укуктук мамилелер үчүн чечүүчү мааниге ээ. Сот калган бийлик органдарынын арасында өзгөчө орунду ээлейт. Белгилүү укуктук мамилени, талаштуу субъективдүү укукту же фактыны тастыктоо жана соттук териштирүүнүн тараптарына жана башка адамдарга жана уюмдарга багытталган буйрук катары, чечим жалпысынан милдеттүү мүнөздөгү соттук мамлекеттик органдын актысы деп эсептелет;

б) соттун чечими белгилүү бир ишти кароодо аныктаган объективдүү чындыкты билдирет. Сот, талаш-тартышты чечүүчү же фактылардын жана укуктук мамилелердин белгисиздигин алып салуучу мекеме катары, чындыкты жарыялайт жана чындап эле бар болгон жана бузулган же талаштуу укукту, б.а. жарандын мыйзамдуу корголгон кызыкчылыгын коргойт. Мамлекеттин бийлигинен келип чыккан талаш тартышты же фактыны жоюу бирдиктүү жана бекем болушу керек жана келечекте ошол эле талашка жол берилбеши абзел;

в) мамлекеттин органы катары, сот мыйзамдуу мамилелердин же фактылардын бар же жоктугун тастыктоо жана белгилүү адамдардын жүрүм-турумун аныктаган буйрук чыгаруу менен биротоло каралышы үчүн көтөрүлгөн маселени чечет;

г) соттун мындан аркы талаш-тартыштарды болтурбоо мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарган чечиминин милдеттүү мүнөзү коопсуздук, туруктуулук жана жалпы мыйзамдуулуктун негизинде да козголот.

Соттун чечиминин укуктук күчү жалпы жана сот процессинин жеке учурларында укуктук үстөмдүктү бекемдеген атайын мекеме үчүн күч алууда. Соттун чечиминин укуктук күчү "соттун чечиминин укуктук актылары", өзгөрүлбөстүк, мыйзамдын ченемдеринин жана укуктук туруктуулуктун түздөн-түз көрүнүшү жана мыйзам тарабынан берилген иш-аракеттердин милдети катары түшүнүлөт. Укуктук натыйжа укуктун болушу же жоктугу жана анын негизиндеги факторлор ар бир иш үчүн атайын аныкталгандыгы менен көрсөтүлөт.

Укуктар маалымат субъекттеринин өтүнүчү боюнча тоскоолдуксуз ишке ашырылат. Жарандык иштин укуктук күчүнүн процесстик аспектилерин карап чыгуу жана ачыкка чыгаруу зарылдыгы процесстик процедурада кабыл алынган жана күчүнө кирген чечим түздөн-түз мыйзам субъекттери үчүн көп сандаган материалдык жана процесстик укуктук мамилелердин пайда болушун, өзгөрүшүн жана токтотулушун шарттайт жана аныктайт. Бул жагынан алганда, соттун чечиминин укуктук күчү өзгөчө мааниге ээ экендиги айдан ачык, бул жалпы жана сот процессинин жеке учурларында мыйзамдуулукту бекемдөөгө өбөлгө түзөт.

Соттун чечиминин укуктук күчү Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинде белгиленет, ошондуктан "апелляциялык соттун чечимдери, эгерде алар апелляциялык арыз менен кайрылбаса, апелляциялык соттун чечимдери апелляциялык соттун чечиминин мөөнөтүнөн кийин күчүнө кирет.

Чечимдин укуктук күчү-бул белгилүү бир укуктук актыдагы материалдык укуктун жана Жарандык процесстик кодексинин өзгөчө укуктук таасири. Ал соттордун бийлигин чагылдырат, процесстик акт катары чечим мыйзамдуу күчкө ээ, ал туура же туура эмес экендигине карабастан. Чечим мыйзамсыз жана акылга сыйбаган болсо дагы, башка процедуралык операциялар сыяктуу эле, ал жокко чыгарылганга же өзгөртүлгөнгө чейин жарактуу бойдон калууда. Эгер чечим туура болсо, Жогорку Сот аны күчүндө калтырат. Бул чечим жарыялангандан бери ага коюлган бардык талаптарды мыйзамдуу акт катары аткаргандыгын баса белгилейт. Чечимди мыйзамдуу жана негиздүү деп таануу чечимдин автоматтык түрдө күчүнө киришине алып келет. Кээде апелляциялык же кассациялык инстанция чечимге зарыл өзгөртүүлөрдү киргизет. Бул учурда, чечим Жогорку Соттун өзгөртүүлөрү менен күчүндө калат. Күчүнө кирбеген чечим сот тарабынан кабыл алынган процесстик акт катары иштейт; анын күчү процесстин эки жагына гана жайылат. Албетте, анын күчүнө киргенге чейин жана андан кийин чечимдин таасири ар кандай болот. Күчүнө кирген чечим милдеттүү жана мүмкүн болушунча кыска убакыттын ичинде эң так аткарылышы керек. Чечим кабыл алуу милдети жок анын мыйзамдуу күчү расмий мүнөзгө ээ болуп, чыныгы маанисин жоготот. Мыйзамга ылайык, бардык бийлик органдары, муниципалитеттер, бирикмелер, башка жеке адамдар жана юридикалык жактар үчүн күчүнө кирген чечим аткалырууга тийиш. Акыркы чечимдин милдеттүү мүнөзү бардык бийлик органдары жана кызматкерлер соттун чечимин өзгөртүүгө же жокко чыгарууга укугу жок дегенди билдирет. Бардык мамлекеттик органдар, соттун мыйзамдуу чечимине карама-каршы келген чечим кабыл алууга укугу жок. Анын милдети, өз кезегинде, чечим кабыл алынган мыйзамдын жалпы милдеттенмесине негизделген. Акыркы чечимдин милдеттенмеси ошондой эле бардык мамлекеттик органдар жана чиновниктер акыркы чечим менен белгиленген укуктарды каттоо жана каттоо үчүн зарыл болгон иш-аракеттерди жүргүзүүгө милдеттүү экендигин билдирет (мисалы, каттоо кызматы тарабынан ажырашуу күбөлүгүн берүү, нотариус тарабынан мурастоо күбөлүгүн берүү). Бардык мамлекеттик органдар, чиновниктер жана жеке адамдар соттун буйругун аткарууну жеңилдетүүгө жана сот аткаруучунун талаптарын аткарууга милдеттүү. Бардык жарандар анын ичинде мамлекеттик органдар жана башкаларга каршы чечим менен тастыкталган укуктар боюнча иш алып барган жарандар үчүн күчүнө кирген соттук чечимдердин милдеттүү мүнөзү маанилүү. Ар кандай укуктук жөнгө салууга мүнөздүү милдеттүү аткаруу тараптардын белгиленген жүрүм-турумунан четтеген учурларда гана натыйжалуу болот. Ошондуктан, соттун чечими, эреже катары, автоматтык түрдө мажбурлоо чараларын талап кылбайт, бул соттун буйругун

аткаруудан качкан адамдардын мыйзамсыз жүрүм-турумун талап кылат. Бул соттун чечимине керектүү туруктуулукту берет, бул укуктук мамилелердин туруктуулугун камсыз кылат. Мыйзамдуу түрдө жарактуу өкүм соттун көзөмөлүндө же жаңы ачылган жагдайларда гана кайра каралышы мүмкүн, бул соттук чечимдерди өзгөчө карап чыгууну түзөт.

Соттун чечиминин дагы бир маанилүү касиети-бул аткаруу укугунун касиети. Бул соттун чечимин күчүнө киргизүү мүмкүнчүлүгүн билдирет жана соттун чечими күчүнө кирген учурдан тартып, соттун чечими күчүнө киргенге чейин дароо аткарылган учурларда гана кабыл алынат. Соттун чечими жарыялангандан кийин, ишти караган сот аны жокко чыгарууга же өзгөртүүгө укугу жок.

Соттун укуктук күчү-бул анын укуктук таасири, ал чечимдин иштин тараптары жана башка катышуучулары үчүн да, соттун өзү үчүн да милдеттүү болуп калышынан турат. Апелляциялык арыздын мөөнөтү аяктагандан кийин, эгерде алар апелляциялык арыз менен кайрылбаса, өкүм күчүнө кирет. Ошентип, күчүнө кирген өкүм бул конкреттүү иштин мыйзамы болуп калат. Соттук процедуранын бул сапаты соттун чечиминин юридикалык акт катары өзгөчөлүктөрүнөн түздөн-түз келип чыгат.

Демек, процесстик мыйзамдары айрым учурларда, мыйзамда атайын көрсөтүлгөн учурларда, ушул чечимди кабыл алган соттун чечиминин айрым кемчиликтерин оңдоо мүмкүнчүлүгүн берет. Мындай иштер: а) чечимди толуктоо, б) чечимди тактоо, в) соттун чечиминдеги ачык сүрөттөөлөрдү жана арифметикалык каталарды жоюу. Соттун чечиминин кошумчасы-сот тарабынан соттук териштирүүнүн предметин түзгөн тараптардын дооматтарын жана билдирүүлөрүн четке какпагандыгынын натыйжасы болгон мындай боштуктарды жоюу. Мыйзам төмөнкү учурларда кошумча чечим кабыл алууга мүмкүндүк берет: 1) эгерде иштин катышуучулары далилдерди көрсөтүшсө жана талап боюнча көрсөтмөлөрдү беришсе, соттун чечими кабыл алынган эмес; 2) эгерде сот өткөрүлүп бериле турган мүлктүн суммасын же айыпталуучунун кандай иш-аракеттерди жасашы керектигин көрсөтпөсө; 3) эгерде сот чыгымдары боюнча маселени чечпесе. Бул учурларда, соттун чечимин толуктоо менен анда олуттуу ажырым жоюлат. Соттун чечиминин кемчиликтери-соттун тараптардын бардык дооматтарына жана билдирүүлөрүнө толук жооп бербегенинде. Ошондуктан, кошумча чечим кабыл алуунун шарты-тараптар иштин бардык материалдарын тапшыргандыгы жана материалды текшерүү боюнча бардык чаралар сот тарабынан буга чейин жүргүзүлгөндүгү; соттун иштин чечимин кабыл алууга бардык себептери бар болчу, бирок ал аны эске алган эмес. Тактоо маселеси каалаган убакта, чечим кабыл алынганга чейин пайда болушу мүмкүн болгондуктан, чечимди тактоо белгилүү бир мезгил менен гана чектелбейт: ал жарактуу болгон учурда, башкача айтканда, ал күчүнө киргенге чейин жана убакытка тыюу салынганга чейин такталышы мүмкүн.

Кыргыз Республикасынын Конституциясында ар бир адам өз укуктарын жана эркиндиктерин соттук жактан коргоого кепилдик берилгени айтылат. Сот калган бийлик органдарынын арасында өзгөчө орунду ээлейт. Бул Кыргыз Республикасында адам жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин мамлекеттик коргоонун кепилдиги болгон сот системасын жүзөгө ашырган жалгыз орган. Соттун ыйгарым укуктуу ишмердүүлүгү соттун буйруктары түрүндө көрсөтүлөт. Ошондуктан, соттун чечими, Мыйзам жана сот тарабынан белгиленген фактыларга ылайык, негизинен талаш-тартышты чечүүчү чечим катары, талаш

тараптардын субъективдүү укуктарын жана укуктук жактан корголгон кызыкчылыктарын коргоо актысы болуп саналат. Бул соттун маңызын аныктайт.

### Колдонулган адабияттар

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы 05.05.2021-ж.
2. Кыргыз Республикасыны Жарандык кодекси 1996-жылдын 8-майындагы № 15 (I-<https://cbd.minjust.gov.kg/4/edition/14707/kg>)
3. Кыргыз Республикасынын Жарандык процессуалдык кодекси 2017-жылдын 25-январы № 14 <https://cbd.minjust.gov.kg/111521/edition/13446/kg>
4. Жилин Г.А. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации. М., 2003.
5. Завадская Л.Н. Реализация Судебного решения. М., 1982.
6. Калымбетова, Д. А. Бажы тармагындагы административдик кылмыштарды иликтөөгө байланыштуу учурдагы маселелер / Д. А. Калымбетова, Ж. Б. Абдикеримов // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Укук. – 2023. – No. 2(3). – P. 52-57. – DOI 10.52754/16948661\_2023\_2(3)\_9. – EDN HVZCFW.
7. Патиев, Н. М. Жарандык процесстеги доо коюуга укуктуулук жана доону камсыз кылуу шарттары / Н. М. Патиев, Г. Токтакун Кызы // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Укук. – 2023. – No. 2(3). – P. 87-97. – DOI 10.52754/16948661\_2023\_2(3)\_14. – EDN VIHDGT.
8. Решетняк В.И. Постановления суда первой инстанции по гражданским делам. Автореф. дис. канд. юр. наук. М., 1996.